

Egy férfi és egy nő valamiféle váróteremben ücsörög. Nem együtt jöttek, nem ismerik egymást. Az ajtón túlról nyögések hangja szivárog be, sikolyok pengéje metszi át a falat. Rögtön feltolul a kérdés: kell-e közölnünk, miféle váróteremről van szó, vagy bízzuk ennek eldöntését az olvasóra? Némelek, akiknek tapasztalatai a messzibb múltból táplálkoznak sokágú gyökerekkel, nyilván a kínzókamrák előtti várakozás lehetőségét sem zárják ki egészen; bár őrszemélyzet nem tapasztalható. Mások – szerencsére a többség – fogorvosra gondolhatnak. Ha leírnánk a terem berendezését, tárgyait, akkor ez a vitás kérdés rögtön eldőlné. Mi azonban nem döntünk el minden vitás kérdést. Úgy véljük, jelen esetben azt kell csak hangsúlyoznunk, hogy a terem várakozásra szolgál, és a várakozás szenvedést előz meg. A férfi és a nő minden ízében érzi ezt.

– Semmit sem lehet megúszni – mondja a férfi. A nő rá néz, legyint, nem válaszol. A férfi – oktanul – bátorításnak érzi a csendet, és folytatja: – Csodálom, hogy nem találták meg ki a félelemmérőt. Ha egy ilyen rezegne, mint földrengéskor a Richter-féle műszer, az

enyém minimum nyolcat mutatna. A magáé?

– Nullát – válaszolja a nő. – Én már kiégtem. Félni sincs erőm.

– Irigylem. Mellettem akkor is kitart a félelem, ha minden egyéb elhagyott. Innen tudom, hogy élek. Élek – félek. Félek – élek. Timeo ergo sum.

– Hogyan?

– Bocsánat, elfeledtem, hogy a maga korosztálya nem részesült latinus műveltségben. Félek, tehát vagyok. Hallotta, hogy a félelemnek szaga van? Bizonyos állatok, sőt vadon élő primitív törzsek tagjai is ki tudják szimatolni mások félelmét. Ezért ugatnak meg engem a kutyák. Megjegyzem, talán erre a szagra lehetne alapozni a műszert is. Szép kis újítási pénzt lehetne felmarni érte.

– Nem maradna csöndben egy kicsit? Elég, hogy ezt a szörnyű visitást és nyögést kell hallgatnunk. A jövőnk.

A nő elfordul a férfitől, a falat nézi. A falon semmi látnivaló. A férfi is a falat nézi. Aztán a nőt. Megállapítja, hogy túl nagy az orra. A melle is túl nagy, tehát éppen jó. Egyszerre kapják fel fejüket egy hörgő hangra. Ismét a férfi szólal meg:

– Ennél a locsogás is jobb. Ha valóban csönd támadna, elhallgatnék. Én is értékelem a csendet. Városi civilizációnk rákfenéje, hogy megfoszt bennünket tőle. És nekem külön pechem, hogy a vidéki életet se bírom. Ott még sétálni se lehet este, a kutyaugatás miatt.

A nő még mindig a falat nézi, és mintha a falnak morogná: – A kutyáknak van izlésük. – Van – válaszolja a férfi –, engem már háromszor megmártak. De az nem volt ilyen rossz, azt nem tudtam előre. Tudja, mit tartok a legészbontóbb képtelenségnek: hogy még a rettenetre is várni kell. Miért vag ilyen grimaszt? Én valóságos várasspecialista vagyok. Minden mennyiségben és minőségben vártam már. Úgy nézzen rám, hogy negyvenötödik életévemet taposom, de még egyetlen randevúról sem késsem el. És még egyetlen randevúra se érkezett pontosan a partnerem.

– Én többnyire szerettem várni – mondja ábrándosan a nő. Egy pillanatra mintha megfeledkezne helyzetéről, elsimítja homlokából a haját. A férfi azonban visszarángatja a létezésbe:

– A kinevezésemre két évig vártam.

– Annál inkább örült, amikor megérkezett.

– Nem érkezett meg. Feloszlatták a főhatóságot. Átcsoportosítások történtek, és én egy egészen más munkahelyre kerültem, nagyjából a régi hatáskörbe.

A férfi elhallgat, hogy figyelemmel kísérhesse, miként bontakozik ki és hal el végül a szomszéd szobában egy nyögéssorozat. A nő idegesen rá szól:

– Most miért nem locsog, az isten szerelmére?

– Miről?

– Mindegy, úgyse figyelek, csak ezt ne halljam...

– Ahá. Szóval elismeri, hogy maga is fél.

– Boldog, hogy rám bizonyította? Elnézést, amiért ismeretlenül gorombáskodom magával, de mindig elképeszt, hogy némely férfi mekkora tökfél!

– Ugye? – kérdi a férfi. Magába süpped, csak kis szeme ugrál. A nőben halk gyűlölet ébred. „Jégersó van rajta” – gondolja. „Lúdtalpbetétje van.” Egyszerre rezzennek össze: gépi zöreje.

– Ajj – mondja a férfi. – Ez a legrosszabb.

– Nekem mondja? – kérdi a nő. – Amikor ablakunk alatt felvisít a fúrógép, mintha nem is az úttestet, hanem az én testemet hasogatná, mintha belém mélyedne, feltörne, darabokra vágna, mintha csomókban tépné le idegszállaimat a gerincoszlopomról.

„Mazochista” – gondolja a férfi. „Fölöttébb nőies szöveg.” Óvatosan hallgat, átengedi a nőnek a terepet. A gépi hang ijesztően felerősödik; a nő túlkiabálja:

– Kezdetben öten vártunk itt, nem? Hallottuk már az emberi kínok minden rendű és rangú megnyilatkozását – megfigyelte, hogy az arcom se rezdült? De amikor így felszív a gép...

– Én az emberi hangoktól is kiborulok.

– Mert még nem szokta meg őket. De majd ha maga is nyolc évig él egy lakásban ágyhoz szögezett édesanyjával, akinek üszkösödő lábait évenként fagricsálják, úgy érte, minden alkalommal levagdosnak belőle néhány centit...

– Ne, nagyon kérem – esdél a férfi. A szája is elsápad, aprókat rángatódik. A nő azonban folytatja:

– Majd ha maga sem tud férjhez menni, mert nem hagyhatja magára ezt a roncsot, és férfit se fogadhat odahaza...

A nő szerencsére nem veszi észre, hogy beszélgetőtársa elmosolyodik. A gépi zaj elhal, így hát a következő mondatot teljes csöndben, igen hangsúlyozottan ejti ki:

– Egyszóval a testi szenvedés hangjait meg lehet szokni.

– A másokét – véli a férfi. A nő vállat von. Ezzel a muksóval nem érdemes társalogni. Kis ember, apró fül, vékony száj, csöpp poénok: A férfi azonban mintha cáfolni akarná ezt az értékelést. Váratlan erő érez magában. Fontos elhatározást érlel.

– Lógjunk meg – indítványozza. A nő legyint. – Tudom, hogy végleg nem tűnhetünk el – folytatja a férfi –, de az adott helyzetet megúsznánk.

– Utálom a folytonos haladékokat – szögezi le a nő.

– Mert maga még viszonylag fiatal.

– Hogyhogy viszonylag? Magához képest én abszolút fiatal vagyok.

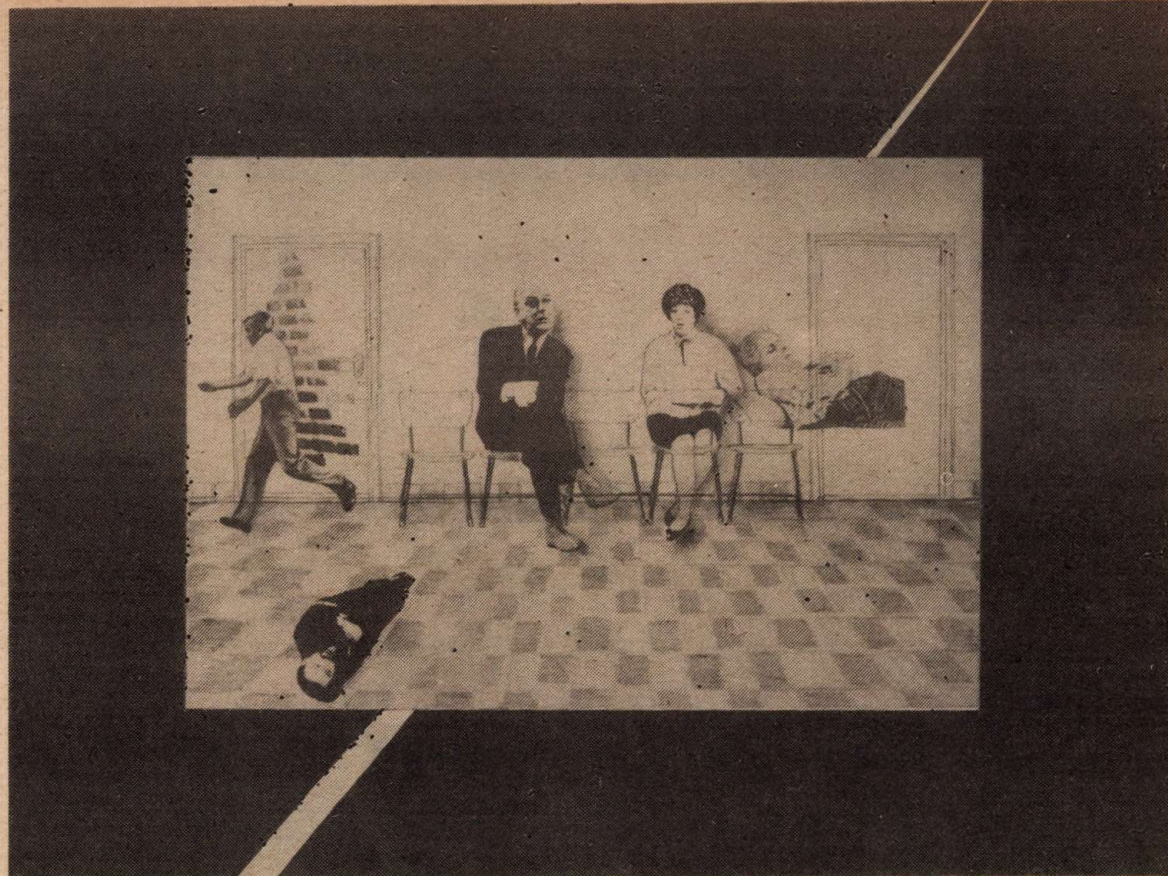
– Harminkettőre saccolom. – Saccolni, azt tud.

A férfi ezt önkényesen elismerésnek könyveli el, és kérkedni kezd: – A súlyát is megmondanám, ha fölemelhetném. – El sem bírna – válaszolja leki-csinylón a nő. A férfi elvigyorodik: – Hatvannégy kilót még elbírok. – A nő meghökkenve néz rá. Aznap reggel valóban ennyit mutatott a mérleg.

A férfi, a diadal csúcán, most megenged magának egy kis didaktikus eszmefuttatást. Ő már bőségesen tapasztalta, hogy a haladékok elutasítása: halál. A haladék: mentőöv az élet örvényeiben. A nő türelmesen végighallgatja, még bólogat is hozzá, aztán ezt mondja: – Az anyám meggyűlöltette velem ezt a logikát. Minden műtéte haladék: Ahogy rövidül az a meggyötört, kis teste, úgy nő bennem a kétségbeesés.

Mindketten tudják: súlyos beismerés hangzott el. Titkolt vágyak öltöztek szavakba, az őszinteség a hátsó lépcsőn világra hozta zabigyerékét, a bűnt. A férfi zsebkendőt kotor elő, körülményesen széthajtogatja, beletörli orrát, majd visszahajtogatja újra. A nő ingerülten nézi:

– Fura kis ember maga. Egyrészt elpanaszolja, hogy foly-

vást várapoznia kell, másrészt folyvást haladékokat remél.

– Hát persze. A várható dolgokra várunk – de a haladék, az csak jön. Azt csak nyakon csípjük, ha lehet.

– Most nem lehet – mondja eltökélten a nő. – Emlékszik, kettővel ezelőtt az a cvikkeres öregúr is le akart lépni, és éppen akkor szólították.

– Neki nem sikerült. Mi azért megpróbálhatnánk.

– Maradék.

– Akkor maradok én is. Ne vegye tolakodásnak, de évek óta nem beszélgettem ilyen bensőségesen növel.

Erre a vallomásra becsmerlő pillantás a válasz. „Nem állhat túl jól a szénája – gondolja a nő. – Feltehetően semmije sem állhat túl jól.” Aztán csak ezt kérdi:

– A felesége süketnéma?

– A humora is olyan kedves – mondja a férfi. – Egyébként agglagény vagyok. Ahányszor kedvem szottyant a nőülésre, közbejött valami.

– Haladék.

– Mesterséges haladék. Ravasz testcsellel becsaptam magam, aztán a saját hálómbe löttem a labdát.

– Kíméljen meg a futballhasonlatoktól. Azért nem nőszült meg, mert még senki sem

akart amúgy istenigazából feleségül menni magához.

– Mert gyáva vagyok. Például már magától is félek.

– Főlöleges. Én nem akarok feleségül menni magához.

– Kár.

A beálló csöndet ismét dúlt hangok tépázzák. Egyszerre kapnak a fülükhöz, majd egymásra néznek, és leeresztik a kezüket. A külső szemlélőnek – ha volna ilyen – az a benyomása keletkezhetne, hogy már régóta ismerik, sőt régóta unják egymást. A nő a férfira néz, várja, hogy beszéljen. Ez elérte a pillantást:

– Nagyon régóta nyúzzák. Én nem bírom ilyen sokáig.

– Amíg az ember nincs nyakig a szituációban, addig lebecsüli a saját kínlódási képességeit. Az anyámon látom. Ahányszor...

– Esdve kérem, ne hozza többször szóba a kedves mamáját. Minden részvétem az övé, de... hogy is mondjam...

– A farigcsálásról nem óhajt hallani.

– Mert mihelyt hallom, látom is. Hiszen a gyávaság – fantáziatúltengés.

„Megint bölcsekedik egy sort – gondolja a nő. – Nem baj, telnek a percek.” A férfi je-

lentékenyen megköszörüli a torkát, fontos közlendőre készül.

– Az emberek még a tűszúrástól is félnek. Ezért növesztenek páncélt magukra. És miért ne félnének? Hiszen nem tudnak védekezni. A fenyegetés láthatatlan forrásokból buzog, bárkivel bármi megtörténhetik bármikor. Két tevehajcsár összehajszózik valahol a Holt-tenger mellékén, és másnap esetleg a mi nyakunkba potyog az áldás. Vagy védekezhet az autók ellen? Az egyik felfárad a járdaszigetre, és máris löttek magának.

– Vagy magának.

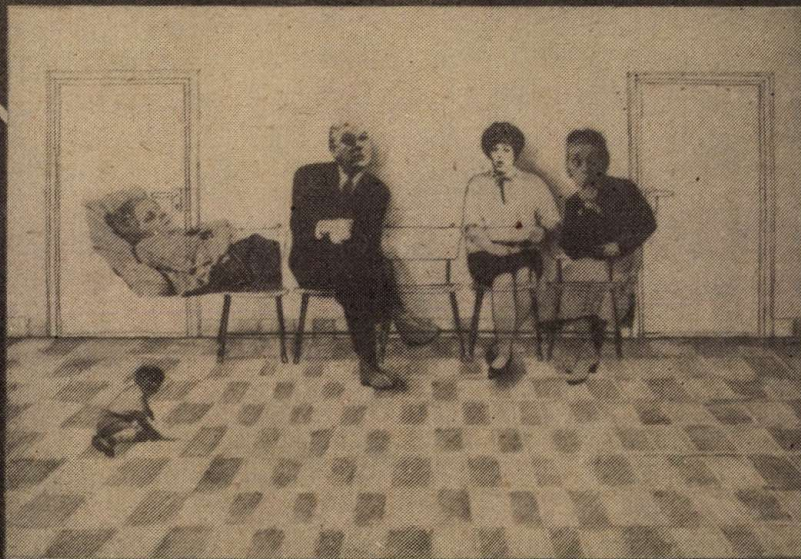
– Rossz elképzelni. Vagy bárkivel előfordulhat, hogy idekerül. Hallotta ezt a recsenést? Beletört.

A most érkező borzalmas hangok áradata eltérő viselkedést vált ki a várapozókból. A férfi, rémületének foglya, a szomszéd szobára koncentrálnak; feláll, hallgatódzik, visszaül, nyakát nyújtogatja az ajtó felé. A nő viszont semmit sem akar hallani. Társalgó hangot erőltet magára, így kérdi meg:

– Volt már becsukva?

– Büntetlen előéletű vagyok.

– Nem úgy. Gyerekkoromban a házunkból egy fiú bezárt egy nagy, beépített ruhásszek-

rénybe. A világot sem akart kiengedni. Azt állította, hogy a kulcsot kidobta az ablakon.

– Hallja?

– Aztán azt mondta, mégis kienged, ha becsinálok. Ott a szekrényben. Hallani akarja a csobogást.

– Csobogás? Nagyon jó – mondja a férfi, majd ingerülten hozzáteszi: – Az ég szerelmére, hallgasson kicsit!

– Sirtam, könnyögtem, nem engedett. Ez náluk történt, a szülei Szentendrén voltak, ketten tartózkodtunk a lakásban. És tudja, mi volt a legszörnyűbb? Hogy valóban alig bírtam már visszatartani!

– Na végre, éli!

– A fiú negyedik volt, én harmadik. Leült a szekrény elé, és mesét olvasott nekem. Honnan vette kifinomult szadizmusát? Én üvöltöttem, dörömböltem, de a szekrényt pompás asztalos készítette jó anyagból. Végül megadtam magam, de még ekkor sem engedett ki. Azt hazudta, hogy mindjárt jön, csak leszalad a kulcsért, aztán nagy sokára jött is, de nem egyedül, hanem három házbeli fiúval, kitartha az ajtót, én meg ott kucorogtam a mocsokban.

– Kucorgott? Ne haragudjon, az elején nem figyeltem.

– Ha figyelt volna, el se mesélem. Máig sem tudom, hogyan éltem túl.

– Túlélés – mondja a férfi. Fontoskodó arcot vág, csücsörít. Vesszőparipájához vezette el ez a szó; el is ismétli néhányszor. „Történetre készül” – gondolja a nő, és nem is alaptalannul.

– A túléléshez rutin kell. A rutin megszerzéséhez pedig szerencse. Ötvenhatban álltam egy házfalnál, és szemléltem, amint két pofa lövöldözget egymásra. Hol az egyik lött egy autó mögül, hol a másik egy kőkerítéses utcasarokról kihajolva. Én meg jobbra-balra forgattam a fejem, mint valami pingpongmérkőzésen. Egyszer csak az egyik golyó a kőkerítésen gellert kapott, és a falba vágódott, öt centiméterre a hátlántékomtól.

A nő összecsapja a kezét. – Sehogy sem tudom ezt a történetet összhangba hozni magával! Ha annyira gyáva, hogyan mert ácsorogni ott?

A férfi tanácstalanul vonogtja a vállát. – Ez a nagy kérdés – mondja. – Talán azért feledkeztem meg ennyire magamról, mert az a két ember csakis egymással foglalkozott, én meg kibicnek éreztem magam. Márpedig a kibic nem ve-

szíthet. De amikor a golyó becsapódott, rohanni kezdtem, persze fiatalabb is voltam akkor, képzelje el, legalább négy kilométert futottam hazáig, aztán egyenesen le a pincébe, és ki se moccantam onnan, amíg tartott a rendetlenség.

– A pince is magára roskadhatott volna – állapítja meg a nő. A férfi bólogatva helyesel:

– Ez az. Azt hiszi, nem rettegtem odalent? És állandóan őrlött az önvád, hogy miképpen bújhattam ki annyira a bőrömből ott a kőfalnál. Az embernek ragaszkodnia kéne a személyiségéhez, akármilyen nyomorúságos is az.

– Hiába ócsárolja, meg van vele elégedve.

– Észrevette? Köszönöm. Menyi figyelmet pazarol rám, istenem!

– De csak azért, hogy ne kelljen máshova figyelnem.

„Legyen az övé az utolsó szó. A nők úgyis ragaszkodni szoktak ehhez.” A férfi határozott bólintással nyomatékosítja ezt a tapasztalatát. Most őt zavarja a beálló csönd. Kapcsolatuk elérkezett arra a pontra, amikor már nem tudnak együtt hallgatni. A férfi lázasan kutat új téma után; hirtelen diadalmasan kivágja:

– Kínlovits néni.

A nő értetlenül bámul rá. Ő megismétli:

– Kínlovits néni. Jól hallotta. Nekem gyerekkoromban nem kellett szekrénybe csinálnom, de volt egy Kínlovits nénim. Érdekes, mihelyt beléptem ide, és meghallottam az első rémhangokat, ő jutott eszembe. Szüleim, amikor beíratk az első osztályba, eltökélték, hogy a legszigorúbb kezekre bíznak. Protekciósan elintézték, hogy Kínlovits néni felügyelete alá kerüljek. Kínlovits néni oktatott a betűvetésre.

– Viccel.

– Sajnos nincs humorérzékem. Egyszóval Kínlovits néni azzal fenyegetett bennünket, hogy paraszat rak a nyelvünkre, ha fecsegünk. Osztálytársaim röhögtek a háta mögött. Én azonban rettegtem.

– Jellemző.

– Teljesen elszótlanodtam. Otthon sem beszéltem. Éjszaka kiabálva riadtam fel, aztán reggelig nem tudtam elaludni. Lelki szemeim előtt megjelent Kínlovits néni iszonyatos fenyegetéseket köpködő, grimaszos arca. Meg a kisollója. Ugyanis óra közben olykor elővette a kisollóját, és kilátásba helyezte, hogy aki nem figyel, annak levágja a fülét.

– Ezt is csak maga hitte el, persze.

– Persze.

– Pipogya fráter maga – sóhajtott a nő.

– Nem tagadom. Van valóságérzékem. Kínlovits néni példája is ezt bizonyítja. A tanárban kitört rajta a téboly, zárt intézetbe szállították, ott is halt meg. És ne kérdezze meg, hány fület vágott le előtte. Akárhányszor levághatott volna – véletlen, hogy nem tette meg. A nyelvünket is összeégethette volna – nem égette össze, szerencsénk volt. Általában azt nevezem szerencsének, ami nem történik meg velünk. Most is szerencsénk van – már két perce nincs zaj a szomszéd szobában.

Az utolsó mondatokat mint-ha már nem hallaná a nő. Maga elé bámul, teljesen megdermed az arca. Valami zsinórdarabkát sodorgat a kezében. A férfi döbbenet nézi. „Ez is örült.” Aztán ezt hallja:

– Engem meg anyám elküldött tízéves koromban az apámért, hogy térjen vissza hozzánk. A konyhaajtó nyitva volt, besétáltam, benyitottam a szo-

bába, ott feküdt az apám két néni közt, vörösén, mint a főtt rák.

Miközben a nő az utolsó szavakat mondja, kitárul az ajtó. A nő feláll, és köszönés nélkül, merev térddel, merev nyakkal besétál a szomszéd szobába. A férfi felugrik. „Most meglepethetek! – gondolja –, ez előtt a nő előtt nem merem. Gyáva voltam ahhoz, hogy igazából gyáva legyek. Igen, meglepek, és megvárom a kapuban. Azt fogom hazudni neki, hogy e találkozó kedvéért szoktem meg. Nem hinné el. A magányos nők gyanakvók.”

Ebben a pillanatban felhangzik a szomszéd szobából a nő hörgő, csuklásba fulladó jajkiáltása. A férfi befogja a fülét. „Megkezdődött. Nincs kedvem végighallgatni. Mások fájdalma csak akkor elviselhető, ha nem emlékeztet a mienkre. Sőt ilyenkor élvezni is lehet, ezért bámulják annyian a rémfilmeket. Ha viszont egy testi kínzásokról szóló film közönsége tudná, hogy utána rajta próbálják ki az összes fortélyt és fogást, akkor ez a közönség csak igen mérsékelt műélvezetet bírna kisajtolni magából.” Gondolatmenetének ezen a pontján a férfi elengedi a fülét, de rögtön befogja újra: „Hogy fér ki egy ilyen kis szájon ekkora sikoly? Pedig milyen kedves nő volt, istenem. Hogy ápolta az anyját, milyen odaadóan, és most ő maga is...” Ismét elengedi a fülét. „És ez a csönd! A zajok legalább terelik a fantáziát, de a csönd mindent lehetségesnek mutat. Az ember legbőszebb ellensége a képzelőereje. Ezt ha kioperálhatnánk magunkból! De fájdalommentesen!” Hallgatódzik, felugrik, se szó, se beszéd rohanni kezd az ellenkező irányba, de rögtön megtorpan. A táskáját keresi. Megtalálja egy szék alatt. Miközben lehajol érte, felborít egy másik széket, Dühöng: „Megkezdődött a tárgyak lázadása! Hát mi vagyok én a tárgyakkal szemközt? Na tessék! Most meg az ajtó nem nyílik! Csak nem zárták be kívülről? Miért ne? A fene ezt a forgófogantyút, hát nem fordítva forgatom?”

Ebben a pillanatban kinyílik a szomszédos szoba ajtaja. A férfi megfordul, és mint valami hipnózis hatása alatt megindul a végzetes irányba. Úgy véljük, nem kell közölnünk, mi

vár rá. Jelen esetben az a fontos, amit az olvasó úgyszólván sejt: hogy szenvedés lesz az osztályrésze. Csupán egyetlen mondatról számolunk be: akkor gyűl ki a sorsa felé haladó férfi agyában, amikor belép az ajtón. Ez a mondat olyan nyilvánvaló igazságot tartalmaz, hogy a férfi a legszívesebben világgá kiabálná: „Várakozás közben az ember szinte el is felejt, mire vár tulajdonképpen, de aztán beérik a türelem jutalma.”

Illusztráció: Liker Mária

1931-ben születtem Budapesten, értelmiségi családból. Egyetemi éveim alatt (1949–1953) részt vettem Lukács György esztétikai szemináriumain, itt alakult ki mester-tanítvány kapcsolatunk, mely Lukács haláláig (1971) tartott. 1951-ben jelentek meg első – sztálinista buzgalmú – verseim, melyekért 1952-ben József Attila-díjjal jutalmaztak, 1953-tól hangvételem önkritikusabb és kritikusabb lett. A forradalomban való részvételemért 1957-ben nyolcvévi börtönre ítélték. 1960 augusztusában szabadultam, kegyelemmel. 1877-ig jórészt műfordításokból éltem. Könyveim – versek, esszék, publicisztikai írások, novellák és drámák – 1968 óta jelennek meg újra. Néhány darabomat is előadták. Közben időről időre különféle részleges és teljes eltiltások sújtottak. 1977 és 1982 között a kaposvári Csiky Gergely Színház dramaturgja voltam. Innen politikai okból (aláírási akciók, szamizdattevékenység) távoznom kellett.

1983-ban Nyugat-Berlinbe utaztam. 1984-ben bemutatták *A kihallgatás* című darabomat, majd több helyütt eljátszották, és egyéb darabjaim is megjelentek. 1986-ban tértem vissza Magyarországra. 1988-ban megjelent itt *Kilenc dráma* című kötetem és börtönéveimről szóló memoárom. Ugyanebben az évben Kaposváron bemutatták *A kihallgatást*.

Ez is nekem